

Çin Tarih kaynaklarında “Dokuz Soy” Teriminin Kullanımları (TARİHİ METİNLER)

Giriş

“Dokuz Soy” ile Türkçe’ye çevirdiğimiz “Jiu Xing” ifadesi, 24 Tarih olarak da bilinen Çin’in resmi tarih kitaplarında toplam 141 yerde karşımıza çıkmaktadır. Bunların arasında “Dokuz Soy” adı en fazla Eski ve Yeni Tang Tarihi’nde görülmektedir. Bunların yanında Song Tarihi’nde 7, Ming Tarihi’nde 10, Qing (Mançu) Tarih Yazması’nda 17 yerde geçmektedir. Diğer kaynaklar; Zhou Kayıtları, Kuzey Tarihi ve Yuan Tarihi’nde ikiye kez; Jin ve Wei Kayıtları ile Güney Tarihi’nde 1 kez karşımıza çıkmaktadır.

Bunların arasındaki en eskileri olan Wei Kayıtlarında, “Dokuz Soy” bulunmamakla birlikte, “Doksandokuz Soy” ifadesi kullanılarak Hunların başlattığı güney akınlarının sonucunda “Doksandokuz Soyun” oluştuğu dile getirilmektedir. (WS: 3005). Kuzey Tarihi de aynı şekilde, “Wei Yönetimi başlarında 99 büyük soy adının olduğu, daha sonra pek çoğunun fethedildiği” söylenmektedir. (BS: 329). Zhou Kayıtları gibi diğer metinlerde de bu jenerik ifadenin tekrar edildiği görülmektedir. (ZS: 36, 55) Jin Kayıtları’nda 2399. sayfada geçen ifade ise farklı bir bağlama sahiptir ve kapsam dışı görünmektedir.

Song Tarihi Biyografiler Bölümünde, Tibet lideri “Gusiluo (997-1065) ve Dokuz Soy Uygurlara elçi gönderildiği” kayıtlıdır. (Song Tarihi: 10485) Bunun dışındaki kullanımlar kapsam dışıdır. Ming Tarihi’nde geçen ifadelerin, Guizhou ve Sichuan bölgeleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. (MS: 1045, 1205, 2212 vd.). Yuan Tarihi’nde geçen ifadede, “Dokuz Soy’un Başkanı Peng-wu-du-bu-hua’nın 1324 yılı 4. ayında düzeni sağlamak için gönderildiğini” okuyoruz. (YS: 669)¹. Bu kadar geç bir dönemde, Türk kültür çevresiyle ilişkilendirilebilecek bir özel ad ile “Dokuz Soy” teriminin kullanılması, Tang Dönemi’nden itibaren bu terim etrafında oluşan sözlü kültür mirasının devam ettiğine kanıt olarak görülebilir. Aynı şekilde Mançu Tarih Yazması (QSG) içinde 2421. sayfada Dış Moğolistan’ın anlatıldığı Coğrafya Bölümü’nde de “Dokuz Soy” adının Türklere ve Uygurlara istinaden kullanıldığı görülmektedir. Bu da, kültürel mirasın Yakın Çağa dek sürdüğünün bir göstergesidir.

Bunlardan başka, Yeni Tang Tarihi (XTS), Batı Bölgeleri bölümünün Kang kısmında verilen bir bilgi, “Dokuz Soy” adının Türkler’den ayrı olarak Orta Asya’daki kentler için de kullanıldığına işaret etmektedir. Bu kentler genel olarak “Kang (Sogdiana?)” olarak anıldıkları gibi XTS’da buranın “diğer adının Semerkand” olduğu kayıtlıdır. (XTS: 6243) Bu durum “Kang”ın, “Kanglı” tabiriyle ilişkisini gösterir ancak kaynaklar bu isim altında toplanan halkların kökenini Yuezhi/Yüeh-chihlar’a dayandırma eğilimindedir. Nesiller boyu “Dokuz Soy” adıyla anılan ve Zhaowu/Chao-wu 昭武 soyadını alan bu dokuz soy; “Kang 康, An 安, Cao 曹, Shi 石, Mi 米, He 何, Huoxun 火尋, Wudi 戊地 ve Shi 史 olarak kaydedilmiştir. (XTS: 6243). Bu adların Türkler için kullanılan “Dokuz Soy” teriminden farklı olduğu görülmektedir.

¹ 彭忽都不花 (YS: 669)

“Dokuz Soy”un gerçekte kimler olduğu konusunda, Çin kaynaklarında karşımıza her zaman dokuzdan fazla ya da az sayıda ad çıkmaktadır. Başlangıçta dokuz tane olduğunu düşünebileceğimiz bu “Dokuz Soy” zaman içinde artmış ya da azalmış olmalıdır. Tang Hui Yao adlı eserin Uygurlar Bölümünde, “en başta yedi boy vardı, Tianbao Dönemi’ne gelindiğinde iki boy daha eklenerek dokuza tamamlandığı kaydedilmiştir. (Bao 2008: 61). Diğer yandan, Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lügati’t Türk eserindeki “tuğ” maddesinde; “toquz tuglug xan, egemenlik alanı ne kadar geniş olursa olsun bir hakan asla dokuzdan fazla tuğ kullanmaz. Çünkü dokuz sayısının uğurlu olduğunu düşünürler” demektedir. (DLT: 588). Arap kaynaklarında da Türkler için “dokuz” sayısının önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. (Bao 2008: 61). Aynı şekilde Türk Kağanları’nın tahta çıkma merasimlerinde olduğu gibi, cenazelerde ve aşağıda Uygurlarla ilgili gelin alma merasiminde de “dokuz” a atfedilen önem açıkça görülebilmektedir.

Aşağıdaki bölümde, Eski Tang Tarihi (JTS) içinde “Dokuz Soy” teriminin geçtiği yerler ve yüklendiği anlamlar ele alınmıştır. “Dokuz Soy” terimi Çin Kaynakları’nda en fazla bu eserde görüldüğü için örneklem bu metin üzerinden oluşturulmuştur.

Aşağıdaki tablolar, Academia sinica Veritabanında yapılan arama ve tarama sonucunda ulaşılan bölümlerin, çevirisi ve notlandırılmasından oluşmaktadır.

I. Eski Tang Tarihi'nde "Dokuz Soy" teriminin geçtiği yerler ve anlamları.

第 1/88 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷八 本紀第八 / 玄宗 李隆基 上 / 開元四年..[底本: 清懼盈齋刻本]
筆: JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Sekizinci Tomar/Xuanzong-Li Longji I. / Kaiyuan Dördüncü Yılı (717-718)

段 936. ...、華、陝三州大風拔木。癸酉，突厥可汗默啜為九姓拔曳固所殺，斬其首送于

Paragraf 京師。默啜兄子小殺

Pgf. ...Türk Kağanı Mozhuo, Dokuz Soydan Bayırkular tarafından öldürüldü; başını kesip başkente gönderdiler...(JTS: 176)

第 2/88 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷八 本紀第八 / 玄宗 李隆基 上 / 開元九年..[底本: 清懼盈齋刻本]
筆: JTS, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Sekizinci Tomar/Xuanzong-Li Longji I. / Kaiyuan Dokuzuncu Yılı (723-724)

段 977. ..., 攻陷六胡州。兵部尚書王峻發隴右諸軍及河東九姓掩討之。甲戌，上親策試應

Pgf. 制舉人於含元殿，

"...Askeriye Bakanı Wang Jun, Long (Gansu) sağ kanadından çeşitli ordular ile nehrin doğusundaki (Hedong'daki) Dokuz Soy ile [ona] aniden saldırıp alt etti..."(JTS: 182)

第 3/88 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷九 本紀第九 / 玄宗 李隆基 下 / 天寶三載..[底本: 清懼盈齋刻本]
筆: JTS, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Dokuzuncu Tomar / Xuanzong-Li Longji II. / Kaiyuan Dokuzuncu Yılı (745)

段 1218. ...安令柳升坐贓，於朝堂決殺之。 秋八月丙午，九姓拔悉密葉護攻殺突厥烏蘇米

Pgf. 施可汗，傳首京師...

"...Sonbahar sekizinci ayda, Dokuz Soy Basmlı Yabgusu Türk Özmiş Kağan'a saldırıp onu öldürdü, başını..."(JTS: 218)

第 4/88 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十 本紀第十 / 肅宗 李亨 / 至德二載..[底本: 清懼盈齋刻本]
筆: JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onuncu Tomar / Suzong-Li Heng (711-762) / Zhide İki Yıl (756-758)

段 1334 ...，分人以鎮之。甲子，幸保定郡。丙寅，武威郡九姓商胡安門物等叛，殺節度使周佖，判官崔稱率...

Wuwei Garnizonu'ndaki Dokuz Soy Tüccar Hulardan An-men-wu ve yanındakiler isyan edip Askeri ve İdari Elçi (Jiedushi/Chieh-tu-shih)'yı öldürdüler...(JTS: 245)

段 1335 ...平之。二月戊子，幸鳳翔郡。文城太守武威郡九姓齊莊破賊五千餘眾[九]文城太守武威郡...

...Wencheng Baş Muhafızlığı Wuwei Garnizonu'ndan Dokuz Soy('dan) Qi-zhuang (Oku. Çicuanğ) beşbin küsur eşkiyayı ezdi...(JTS: 245)²

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十三 本紀第十三 / 德宗 李适 下 / 貞元六年..[底
第 本: 清懼盈齋刻本]
5/88 JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onüçüncü Tomar / Dezong Li Kuo
筆: (742-805) II. / Zhenyuan Altıncı Yılı (791)

段 1741 ...鴻臚卿郭鋒復命，迴紇遣達北勒梅錄將軍來，告九姓迴紇登里邏沒密施俱錄忠貞毘伽可汗之喪。 ...

Honglu [Dışişleri idaresi] üst düzey memurlarından Guo Feng bir rapor sunarak; Uygur elçisi Komutan Da-bei-le Mei-lu'nun geldiğini, Dokuz Soy Uygur Deng-li-luo-mo-mi-shi Jü-lu Zhongzhen Bilge Kağan'ın vefaattını bildirdi...(JTS: 370)³

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十三 本紀第十三 / 德宗 李适 下 / 貞元十一年..[底
第 本: 清懼盈齋刻本]
6/88 JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onüçüncü Tomar / Dezong Li Kuo
筆: (742-805) II. / Zhenyuan Onbirinci Yılı (791)

段 1791 ...州都督。乙卯，於涇州彰信堡置潘原縣。甲子，九姓迴紇骨咄祿毘伽奉誠可汗卒。三月庚午， ...

...Dokuz Uygur Duo-lu Bilge Feng-cheng Kağan vefat etti...(JTS: 381)⁴

² Cümleye düşülen notta, ifadenin yanlış kaydedilmiş olduğu ve aslında; "Jiao Cheng'da muhafızlar, Wuwei Garnizonu'ndan Dokuz Soy eşkiyası Qi-zhuang'ı yakalayıp öldürdüler" olması gerektiği belirtilmiş.

³ Tānridā bolmiş Külüg Bilgä Kağan 愛登里邏汨沒密施俱錄毗伽可汗 Çince adı: Zhongzhen 忠貞可汗 (789-790)

⁴ Qutluğ bilgä qağan 汨咄祿毗伽可汗. Çince hitap "Fengcheng Kağan 奉誠可汗" (790—795).

段 1794 ...檢校工部尚書、太原尹李自良卒。庚寅，遣使冊九姓迴紇騰里羅羽錄沒密施合
Pgf. 胡六骨咄祿毘伽懷信可汗。

(beşinci ayda) ...Bir elçi ile, Dokuz Soy Uygur(ların) Tengride Uluğ Bolmuş Alp
Külüg Kutlu Huaixin Kağan'a mektup gönderildi...(JTS: 381)

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十四 本紀第十四 / 憲宗 李純 上 / 元和三年..[底
第 本: 清懼盈齋刻本]
7/88 JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Ondördüncü Tomar / Xianzong Li
筆: Chun (778-820) I. / Yuanhe Üçüncü Yılı (808)

段 1948 ...取荊南雜錢萬貫修尚書省，從之。丙午，正衙冊九姓迴紇可汗為登囉里汨密施合
Pgf. 毗伽保義可汗。 ...

(beşinci ayda) Dokuz Soy Uygur Kağan, divan tarafından Deng-luo-li-ri-mi-shi Alp
Bilge Baoyi Kağan ilan edildi...(JTS: 425)⁵

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十六 本紀第十六 / 穆宗 李恆 / 長慶元年..[底本: 清
第 懼盈齋刻本]
8/88 JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onaltıncı Tomar / Muzong Li Heng
筆: (795-824) / Yuanhe Üçüncü Yılı (821)

段 2103 ...殿，頒賜有差。壬辰，刑部侍郎李建卒。癸巳，九姓迴紇毗伽保義可汗卒。三
Pgf. 月丁酉朔，浙東...

...Dokuz Soy Uygur [Deng-luo-li-ri-mi-shi Alp] Bilge Baoyi Kağan vefat etti...(JTS:
486)

段 2105 ...終付史館。從之。事亦不行。丙戌，正衙命使冊九姓迴紇為登羅羽錄沒密施句主
Pgf. 錄毗伽可汗。辛卯...

...Divan bir elçi görevlendirerek Dokuz Soy Uygur [Kağanı'nı] Tanrı'da Uluğ
Bolmiş Küçlüg Bilge Kağan ilan etti...(JTS: 489)⁶

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十七上 本紀第十七上 / 敬宗 李湛 / 寶曆元年..[底
第 本: 清懼盈齋刻本]
JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onyedinci Tomar / Jinzong Li Zhan

⁵ "Tänridä Bolmiş Külüg Bilgä Qayan" wikipedia'nın verdiği karşılıktır. Fakat Çince hecelerden hareketle baktığımızda; "Tanrı İlvermiş, Tanrıda Ermiş Alp Bilge Kağan" olması gerektiği anlaşılıyor. Ancak Çince <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%9B%9E%E9%B9%98%E5%8F%AF%E6%B1%97%E5%88%97%E8%A1%A8>

⁶ Wikipedia "Kün täñridä uluğ bolmiş küçlüg bilgä qayan"

9/88 (809-827) / Baoli İlk Yılı (825)

筆:

段 2158 ...城。庚戌，幸魚藻宮觀競渡。庚申，正衙命使冊九姓迴紇登里囉汨沒密施毗伽昭

Pgf. 禮可汗。丙寅，太...

...Divan elçi göndererek, Dokuz Soy Uygur [Ay] Teng-li-luo Mi-mo-mi-shi Bi-jia
Zhaoli Kağan'a irad verdi...(JTS: 515)⁷

□ 舊唐書 / 本紀 凡二十卷 / 卷十七下 本紀第十七下 / 文宗 李昂 下 / 大和七
第 年..[底本: 清懼盈齋刻本]

10/88 JTS Eski Tang Tarihi, Hükümdar Kayıtları (Benji)/ Onyedinci Tomar / Wenzong Li Ang
筆: (809-840) / Taihe Yedinci Yılı (832)

段 2255 ...事中蕭澣為鄭州刺史。夏四月戊午朔。辛酉，九姓迴紇可汗卒。癸亥，前鳳翔

Pgf. 節度使、檢校司空...

...Dokuz Soy Uygur Kağanı vefat etti...(JTS: 549)

" ...為吏部侍郎。以右金吾衛將軍唐弘實使迴紇，冊九姓迴紇愛登里囉汨沒密施合句錄
毗伽彰信可汗。 ...

(Yazın dördüncü ayda) Sağ Jinwu Komutanı Tang Hong bizzat Uygurlar'a elçi
olarak gönderildi ve Dokuz Soy Uygur Teng-li-luo Mi-mo-shi He Jü-lu Bilge
Zhangxin Kağan'a irad verdi...(JTS: 549)⁸

第 舊唐書 / 志 凡三十卷 / 卷三十八 志第十八 / 地理一 / 十道郡國 一 / 關內道 /
11/88 靈州大都督府..[底本: 清懼盈齋刻本]

筆: JTS / Notlar (Zhi) / Tomar 38, Notlar Bölümü 38 / Coğrafya I. / On Yol Garnizonlar /
Geçitlerin İçinde Yollar / Lingzhou Büyük Dudu Fu (Tutukluk?)

段 4317 燕然州 寄在迴樂縣界，突厥九姓部落所處。戶一百九十，口九百七十八。

Pgf. Yanran Yöresi Huile İlçesi sınırı Türk Dokuz Soy Boyları'nın olduğu yerdir. 190
hane, 978 kişi.(JTS: 1416)

" 雞鹿州 寄在迴樂縣界，突厥九姓部落所處。戶一百三十二，口五百五十六。

Jilu Yöresi Huile İlçesi sınırı, Türk Dokuz Soy Boyları'nın olduğu yerdir. 132

⁷ 愛登里囉汨沒密施合毗伽可汗 Ay täñridä qut bolmış alp bilgä qayan. Diğەر adı "Hesa (ok. hisa) Tegin 曷薩特勒" (M.S. 824-832).

⁸ Ay Täñridä Qut Bolmış Aalp Külüg Bilgä Qayan 愛登里囉汨沒密施合句錄毗伽可汗, diğەر adı Hu Tigin (832-839).

hane, 556 kişi. (JTS: 1416)

" 雞田州 寄在迴樂縣界，突厥九姓部落所處。戶一百四，口四百六十九。
Jitian Yöresi Huile İlçesi sınırı, Türk Dokuz Soy Boyları'nın olduğu yerdir. 104

hane, 469 kişi. (JTS: 1416)

" 東皋蘭州 寄在鳴沙界，九姓所處。戶一千三百四十二，口五千一百八十二
Doğu Gaolan Yöresi, posta Mingsha sınırındadır, Dokuz Soy'un olduğu yerdir.

190 hane, 978 kişi. (JTS: 1416)

" 燕山州 在溫池縣界，亦九姓所處。戶四百三十，口二千一百七十六。
Yanshan Yöresi, Wenchi İlçesi sınırında da Dokuz Soy yaşar. 430 hane, 2176
kişi. (JTS: 1417)

" 燭龍州 在溫池界，亦九姓所處。戶一百一十七，口三百五十三。
Zhulong Yöresi Wenchi sınırında Dokuz Soy'un bulunduğu yerdir. 117 hane, 353
kişi. (JTS: 1417)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷六十七 列傳第十七 / 李勣 孫敬業..[底本: 清懼
第 盈齋刻本]
12/88 JTS / Biyografiler / Tomar 67 / Biyografi 17 / Liji Sun Jingye
筆:

段 6007 ...(李勣)議曰: 「頡利雖敗, 人眾尚多, 若走渡磧, 保於九姓, 道遙阻深, 追則難
Pgf. 及。今詔使唐儉至彼, 其...

(Li Ji) dedi ki, Xieli yenilmiş olsa da insanları hala çok, eğer çölü geçip kaçarsa
Dokuz Soy'un içinde korunabilir; mesafe uzak, yolda çok engel var, peşlerine
düşsek yetişmemiz zor... (JTS: 2485)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷八十三 列傳第三十三 / 薛仁貴..[底本: 清懼盈齋
第 刻本]
13/88 JTS / Biyografiler / Tomar 83 / Biyografi 33 / Xue Rengui...
筆:

段 6533 ...諸首領赴東都, 以功封河東縣男。尋又領兵擊九姓突厥於天山, 將行, 高宗內
Pgf. 出甲, 令仁貴試之...

...Kısa süre sonra (Xue Rengui) ordunun başına geçip Tanrı Dağları'nda Dokuz

Soy Türkler'e tekrar saldırdı...(JTS: 2781)

" ...仁貴射而洞之，高宗大驚，更取堅甲以賜之。時九姓有眾十餘萬，令驍健數十人逆來挑戰，仁貴發三矢，射殺三人，

...(Xue) Rengui yayını gerip [hedefi] deldiğinde [hükümdar] Gaozong çok telaşlandı ve ona sağlam bir zırh daha hediye etti. O sırada Dokuz Soy on küsur bin kişi olmuştu; yiğitlerden onlarcası çıkıp kafa tuttular, Rengui üç okla üç kişiyi devirdi...(JTS: 2781)

" ...歌曰：「將軍三箭定天山，戰士長歌入漢關。」九姓自此衰弱，不復更為邊患。乾封初，高...

...Dokuz Soy bundan sonra zayıfladı, tekrar sınırlarda dert olmadı...(JTS: 2781)

段 6536 ...曰：「往九成宮遭水，無卿已為魚矣。卿又北伐九姓，東擊高麗，漠北[六]漠北

Pgf. 各本原作「...

...memurum kuzeye sefer açmıştınız, Kore'ye saldırmıştınız...(JTS: 2783)⁹

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷八十九 列傳第三十九 / 狄仁傑 族曾孫兼謨..[底本：清懼盈齋刻本]
第 14/88 JTS / Biyografiler / Tomar 83 / Biyografi 33 / Xue Rengui...
筆：

段 6721 近 貞觀年中，克平九姓，冊李思摩為可汗，使統諸部者，蓋以夷狄叛... 2891 頁

Pgf. Zhenguan (627-649) ortalarında, Dokuz Soy alt edildiğinde, Li Simo'ya Kağan olarak irad verildi, bütün boyları toplayarak...

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷九十三 列傳第四十三 / 王峻..[底本：清懼盈齋刻本]
第 15/88 JTS / Biyografiler / Tomar 93 / Biyografi 43 / Wang Jun...
筆：

段 6874 ...。尋除并州大都督府長史。明年，突厥默啜為九姓所殺，其下酋長多款塞投

⁹ Xue Rengui'yi (614-683.3.)

Pgf. 降，置之河曲之內。...

...kısa zaman sonra Bing Zhou Büyük Dudu Fu Baş Katibi görevden alındı. Ertesi yıl, Türk Mozhuo (Qapağan Qayan; ? -716) Dokuz Soy tarafından öldürüldü,altındaki liderlerin çoğu boyun eğdi, Ordos'a yerleştirildiler... (JTS: 2986)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷九十七 列傳第四十七 / 張說 子均 埒 陳希烈..[底本：清懼盈齋刻本]
第 16/88 JTS / Biyografiler / Tomar 97 / Biyografi 47 / Zhang Yue, Oğlu Jun Ji...
筆:

段 6989 ...降虜阿布思等千餘人。時并州大同、橫野等軍有九姓同羅、拔曳固等部落，皆懷震懼。說率輕騎二...

Boyun eğen A-bu-si ve bin kişi vardı. O sırada Bingzhou Datong ve Hengye gibi yerlerdeki ordularda bulunan Dokuz Soy Tongra ve Bayıрку gibi boylar korkmuştu... (JTS: 3052)

" ...不畏刺。士見危致命，是吾効死之秋也。」於是九性感義，其心乃安。九年四月，胡賊康待賓...

...Bunun üzerine Dokuz Soy etkilendi ve [kabarmış] yürekleri dindi... (JTS: 3052)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷九十九 列傳第四十九 / 張嘉貞 弟嘉祐..[底本：清懼盈齋刻本]
第 17/88 JTS / Biyografiler / Tomar 99 / Biyografi 49 / Zhang Xizhen, Kardeşi Jia You...
筆:

段 7056 ...」上嘉其友愛，特改嘉祐為忻州刺史。時突厥九姓新來內附，散居太原以北，嘉貞奏請置軍以鎮...

...Türk Dokuz Soy henüz bize yeni bağlandı, Tai Yuan'in kuzeyinde dağınık olarak yaşıyorlar... (JTS: 3090)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百三 列傳第五十三 / 王忠嗣..[底本：清懼盈齋刻本]
第 18/88 JTS / Biyografiler / Tomar 103 / Biyografi 53 / Xwang Zhongsi...
筆:

段 7229 ...眾。自是塞外晏然，虜不敢入。天寶三載，突厥九姓拔悉密葉護等竟攻殺烏蘇米施可汗[七]...

" ...拔悉密葉護等竟攻殺烏蘇米施可汗[七]九姓拔悉密葉護 「九」字各本原作「十」，「護...

744 yılında Türk Dokuz Soy Basmıl Yabgu'su yanındakilerle ansızın Özmiş Kağan'a saldırıp öldürdüler... (JTS: 3198)¹⁰

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百九 列傳第五十九 / 契苾何力..[底本：清懼盈齋刻本]
第 19/88 JTS / Biyografiler / Tomar 109 / Biyografi 59 / Qi-bi He-li (Çebi-Çepni)...
筆：

段 7418 ...降，男生僅以身免。會有詔班師，乃還。其年，九姓叛，以何力為鐵勒道安撫大使。乃簡精騎五百馳入九姓中，賊大驚，何力乃謂曰：「國家知汝被誣誤...

...Dokuz Soy ayaklandığında, [Qi-bi] He-li Tiele Yolu Yatıştırıcı Elçisi olarak gönderildi. 500 hafif süvariyle Dokuz Soy'un arasına girdiğinde eşkıya korkuya kapıldı, Qi-bi He-li bunun üzerine; "Devlet sizin istismar edildiğinizi biliyor..." dedi... (JTS: 3293)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百二十一 列傳第七十一 / 僕固懷恩..[底本：清懼盈齋刻本]
第 20/88 JTS / Biyografiler / Tomar 121 / Biyografi 71 / Pu-gu Huai-en...
筆：

段 7753 ...字疑衍。，語訛謂之僕固。貞觀二十年，鐵勒九姓大首領率其部落來降，分置瀚海、燕然、金微...

...647 yılında Tiele Dokuz Soy'un başbuğları boylarının başında gelip bize bağlandı...(JTS: 3477)

第 21/88 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百三十四 列傳第八十四 / 渾瑊 子鎬 鐵..[底本：清懼盈齋刻本]
筆： JTS / Biyografiler / Tomar 134 / Biyografi 84 / Hun Xian...

¹⁰ Aynı sayfaya düşülen dotta, aslında bütün nüshalarda "dokuz" yerine "on" yazılı olduğu kayıtlı. Bunun dokuz olması gerektiği düşüncesiyle değiştirilmiş.

段 8090 ... 渾瑊，皋蘭州人也，本鐵勒九姓部落之渾部也。高祖大俟利發渾阿貪支，貞觀
Pgf. 中為皋 蘭州刺史...

Hun Xian [Gansu] Gaolan'dandır, aslen Tiele Dokuz Soy boylarının Hun
Boyu'ndandır. Atası Büyük Erlikbar (İlteber) A-tan-zhi, Zhenguan ortalarında Gao-
Lan Zhou Ceza Katipliği yapmıştır...(JTS: 3703)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百四十一 列傳第九十一 / 張孝忠 子茂昭 茂
第 昭子克勤 子茂宗 茂和 陳楚..[底本：清懼盈齋刻本]
22/88 JTS / Biyografiler / Tomar 141 / Biyografi 91 / Zhang Xiaozhong...
筆：

段 8309 ...天寶末，以善射授內供奉。安祿山奏為偏將，破九姓突厥，先登陷陣，以功授果
Pgf. 毅折衝。祿山、史...

...Tianbao sonlarında iyi okçulara ıktalar dağıtıldı. Anlushan sınır komutanı
olmayı talep etti, Dokuz Soy Türkleri bertaraf etti... (JTS: 3854)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百六十五 列傳第一百一十五 / 柳公綽 子仲郢
第 孫璧 玘 弟公權 伯父子華 子華子公度..[底本：清懼盈齋刻本]
23/88 JTS / Biyografiler / Tomar 165 / Biyografi 115 / Liu Gongchuo...
筆：

段 9181 ...。及市馬而還，不敢侵犯。陞北有沙陀部落，自九姓、六州皆畏避之。公綽至
Pgf. 鎮，召其酋朱耶執宜...

...Jingbei'de¹¹ Dokuz Soy'dan gelen Shatuo boyları bulunuyor, altı yörenin halkı
istinasız onlardan çekinip ve korkar...(JTS: 4304)

❑ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百七十七 列傳第一百二十七 / 畢誠..[底本：清
第 懼盈齋刻本]
24/88 JTS / Biyografiler / Tomar 177 / Biyografi 127 / Bi Xian...
筆：

段 9778 ...改太原尹、北都留守、河東節度使。太原近胡，九姓為亂。誠明賞罰，謹斥候，
Pgf. 期年諸部革心。就...

¹¹ Shanxi'deki Dai İlçesinin kuzeybatısındaki Juzhu Dağı'nın kuzey yöresi.

...Taiyuan Hulara yakındı, Dokuz Soy ayaklandı. Bi Xian ceza ve ödül dağıttı...

(JTS: 4609)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百九十四上 列傳第一百四十四上 / 突厥上 / 骨
第 咄祿..[底本: 清懼盈齋刻本]
25/88 JTS / Biyografiler / Tomar 194 / Biyografi 144 I. / Türkler I. / Kutluğ
筆:

段 10847 ... , 入總材山, 聚為羣盜, 有眾五千餘人。又抄掠九姓, 得羊馬甚多, 漸至強
Pgf. 盛, 乃自立為可汗, 以...

...toplanıp eşkıyalık yaptılar, halkı 5000 küsur kişi olmuştu. Sonra Dokuz Soy'u yağmaladılar, çok sayıda koyun ve at ele geçirdiler, [Kutluğ] yavaş yavaş güçlendi ve böylece kendini Kağan ilan etti... (JTS: 5167)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百九十四上 列傳第一百四十四上 / 突厥上 / 默
第 啜..[底本: 清懼盈齋刻本]
26/88 JTS / Biyografiler / Tomar 194 / Biyografi 144 I. / Türkler I. / Mozhuo (Kapağan Kağan)
筆:

段 10855 ...阿史德胡祿俄又歸朝, 授以特進。其秋, 默啜與九姓首領阿布思等戰于磧北,
Pgf. 九姓大潰, 人畜多死, 阿布思率眾來降。 ...

...A-shi-de Hu-lu-e tekrar saraya döndü ve Tigin ilan edildi. O sonbaharda, Kapağan, Dokuz Soy'un önderi Abusu ve diğerleriyle çölün kuzeyinde savaşmış, Dokuz Soy hezimete uğramıştı, çok sayıda insan ve hayvan ölmüştü, Abusu halkıyla gelerek tabi oldu... (JTS: 5173)

段 10856 ...畜多死, 阿布思率眾來降。 四年, 默啜又北討九姓拔曳固, 戰于獨樂河, 拔曳
Pgf. 固大敗。默啜負勝...

...Dördüncü yılda, Kapağan tekrar kuzeydeki Dokuz Soy Bayırkulara saldırdı, Tula Irmağı'nda savaştilar, Bayırkular yenildi... (JTS: 5173)

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百九十五 列傳第一百四十五 / 迴紇..[底本: 清
第 懼盈齋刻本]
27/88 JTS / Biyografiler / Tomar 195 / Biyografi 145 / Uygurlar...
筆:

- 段 10904 ...有十一都督，本九姓部落：一曰藥羅葛，即可汗之姓；二曰胡咄葛...
- Pgf. ...Onbir tane Du-du (Tutuk) vardır, aslen Dokuz Soy boylarındandırlar: birincisi Yue-luo-ge'dır ve bu Kağan'ın soyadıdır; ikincisi Hu-duo-ge'dır... (JTS: 5198).
- 段 10911 ...上元元年九月己丑，迴紇九姓可汗使大臣俱陸莫達干等入朝奉表起居。 5202 頁
- Pgf. 乙卯...
...Shangyuan ilk yılı¹² dokuzuncu ayında, Uygur Dokuz Soy Kağanı baş memuru Jü-lu-mo Tarkan'ı elçi olarak saraya gönderdi ve rapor sunup [Tarkanı, buraya] yerleştirdi... (JTS: 5202).
- 段 10920 德宗初即位，使中官梁文秀告哀於迴紇，且修舊好，可汗移地健不為 5208 頁
- Pgf. 禮。而九姓胡素屬於迴紇者，又陳中國便利以誘其心...
Dezong yeni başa geçmişti, merkez memurlarından Liao Wenxiu'yu Uygurlar'dan af dilemek (告哀) için gönderdi ve eski iyi [ilişkileri] canlandırmayı umuyordu; Kağan tören yapmamakta diretti. Zira Dokuz Soy Hular doğal olarak Uygurlar'a bağlıydı, Merkezi Toprakların çıkarları yüzünden böyle davrandığını ileri sürdü ve bunun üzerine, Çin'de [hükümdarın] ölümünden yararlanarak güneye akına girişecekti...(JTS: 5208).
- " ...頓莫賀乘人之心，因擊殺之，并殺其親信及九姓胡所誘來者凡二千人。 "
- 頓莫賀自立號為合...
...Dun Baga¹³ insanların desteğiyle saldırıp Kağan'ı öldürdü, dahası yakınlarını ve Dokuz Soy Hulardan [karşı?] gelen toplam 2000 kişiyi öldürdü... (JTS: 5208).
- 段 10929 ...設大輿曲宸，前設小座，相者引公主升輿，迴紇九姓相分負其輿，隨日 5213 頁
- Pgf. 右轉於庭者九，公主乃降輿...
...büyük araba ile perde kuruldu, önüne küçük bir oturak kondu, hep birlikte Konçuy'u arabanın üzerine kaldırdılar, Uygur Dokuz Soy sırayla arabayı taşıdı, güneş yönünde dokuz defa çevirdileri...(JTS: 5213).

¹² 760 yılı dördüncü ayı ile 761 yılı 9. ay arası.

¹³ Dun Baga kendisine "Alp Kutluğ Bilge Kağan" unvanını aldı. 頓莫賀自立號為合骨咄祿毗伽可汗 (JTS: 5208).

□ 舊唐書 / 列傳 凡一百五十卷 / 卷一百九十九下 列傳第一百四十九下 / 北狄 / 鐵
第 勒..[底本：清懼盈齋刻本]
28/88 JTS / Biyografiler / Tomar 199 II. / Biyografi 149 II. / Kuzey Dileri (Tiele)...
筆：

段 11168 ...而諸部鐵勒素服薛延陀之眾，及咄摩支至，九姓渠帥莫不危懼。朝議恐為磧北
Pgf. 之患，復令英國...

...Bütün Tiele boyları Xue Yantuolar'a bağlanmıştı, Duo-mo-zhi geldiğinde
Dokuz Soy komutanlardan korkmayan yoktu... (JTS: 5348)

" ...恐為磧北之患，復令英國公李勣進加討擊。勣率九姓鐵勒二萬騎至于天山。咄
Pgf. 摩支見官軍奄至，惶...

...Sarayda, çölün kuzeyinde ortaya çıkabilecek sorunlardan endişe duyulduğu
ifade edildi, Li Ji tekrar onların üzerine gönderildi. [Li] Ji Dokuz Soy'dan 20000
atlıyla Tanrı Dağları'na kadar gitti. Duo-mo-zhi ne yapacağını bilemedi... (JTS:
5348).

Değerlendirme

“Dokuz Soyadı” anlamına gelen Jiu Xing (Giles: Chiu Hsing), özellikle Tang Dönemi’nde Çin’de yaygın olan tabirlerden biridir. Resmi Tarihler içinde en fazla Eski Tang Tarihi (JTS) içinde geçmektedir ve “Dokuz Soy” teriminin bu eser içindeki kullanımlarından da görüldüğü üzere bu ifade büyük oranda “Türkler” için kullanılmıştır. Eski Tang Tarihi’nde “Dokuz Soy” sık sık Uygur, Türk, Bayırku, Basmıl, Çepni ve Tiele adlarıyla birlikte ya da onların yerine kullanılmıştır. Bu kullanımlarda, Türk halklarının adlarının kimi zaman önünde kimi zaman da arkasında gördüğümüz “Dokuz Soy” zaman zaman “Dokuz Soy Türkler” ya da “Türklerin Dokuz Soyu” şeklinde anlaşılabilir gibi görünse de genel olarak “Dokuz Soy” ifadesinin önde ya da arkada kullanımlarının belirgin bir anlam değişikliği oluşturmadığı görülmüştür. Bu bakımdan metindeki bağlamlara göre, Türklerin (ya da Uygurların ve diğer boyların) Dokuz Soy’dan geldikleri ya da Dokuz Soy oluşturdukları gibi pek çok anlam çıkarımı yapılabilir.

Coğrafya Kayıtları içindeki 1416 ve 17. sayfalarda Dokuz Soy adıyla anılan çeşitli Türk halklarının yaşadıkları yerler ve nüfuslarıyla ilgili bilgiler dikkat çekicidir. Bundan başka, Türkler, Uygurlar ve Kuzey Dileri başlıklarıyla verilen monografilerde terimin kullanım yoğunluğu, bekleneceği üzere, belirgindir. Eski Tang Tarihi’nde toplam 52 kez geçen terim yalnızca bir yerde, sayfa 145’teki “Dokuz Soy Tüccar Hulardan An-men-wu” kullanımıyla Türk etnonimi haricinde yorumlanabilir. Ancak diğer kullanımlarının oluşturduğu kanaat, doğal olarak bu cümleyi de kapsayabilir ve An-men-wu da Türk olarak kabul edilebilir. Bunun dışında Eski Tang Tarihi içindeki kullanımların tamamı Türklere işaret etmektedir.

Kaynakça

- Bao Wensheng 包文胜, Tiele Lishi Yanjiu 铁勒历史研究 (Tiele Tarihi Üzerine Araştırma) 内蒙古 大学 İç Moğolistan Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi, 2008.
- Liu, Xun 刘昫, Jiu Tang Shu 舊唐書 (Eski Tang Tarihi), Zhonghua Shuju. (JTS/CTS), 1988, Pekin.
- Li Yanshou 李延壽, Bei Shi 北史 (Kuzey Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin, 1988.
- Linghu, Defen 令狐德棻, Zhou Shu (Zhou Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin, 1988.
- Ouyang, Xiu 欧阳修. Xin Tang Shu 新唐書 (Yeni Tang Tarihi). Zhonghua Shuju.
- Zhao Erxun 趙爾巽, Qing Shi Gao (QSG) 清史稿 (Mançu Hanedanı Tarihi), <http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw/>

Kısaltmalar

- JS: Jin Kayıtları
- WS: Wei Kayıtları
- JTS: Eski Tang Tarihi
- XTS: Yeni Tang Tarihi
- ZS: Zhou Kayıtları
- BS/PS: Kuzey Tarihi